شەرىئەتنىڭ ھىيلە ئىشلىتىشكە تۇتقان پوزىتسىيىسى

﴿ وَٱذۡكُرۡ عَبۡدَنَآ أَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلشَّيۡطَٰنُ بِنُصۡبٖ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ٱرۡكُضۡ
بِرِجۡلِكَۖ هَٰذَا مُغۡتَسَلُۢ بَارِدٞ وَشَرَابٞ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنَّا وَذِكۡرَىٰ
لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٤٣﴾ وَخُذۡ بِيَدِكَ ضِغۡثٗا فَٱضۡرِب بِّهِۦ وَلَا تَحۡنَثۡۗ إِنَّا وَجَدۡنَٰهُ صَابِرٗاۚ نِّعۡمَ ٱلۡعَبۡدُۖ
إِنَّهُۥٓ أَوَّابٞ ﴿٤٤﴾ ﴾

﴿بەندىمىز ئەييۇبنى ئەسلىگىن، ئۇ ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىغا (ئىلتىجا قىلىپ): «شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى» دەپ نىدا قىلدى. ئۇنىڭغا: «پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپكىن» دېدۇق، ئۇ پۇتى بىلەن يەرنى تېپىۋىدى، سۈزۈك بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقتى. (بىز ئۇنىڭغا) «بۇ يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان، ئىچسىمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر» (دېدۇق). بىز ئۇنىڭ (كېسەل ۋاقتىدا ھادىسىگە ئۇچراپ يوق بولغان) ئەھلى ـ ئەۋلادىنى (يېڭىدىن) بەردۇق، ئۇلار بىلەن بىللە بىر باراۋەر ئارتۇق بەردۇق، (بۇ) بىزنىڭ نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر. (ئۇنىڭغا) «قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئايالىڭنى) ئۇرغىن. قەسىمىڭنى بۇزمىغىن» (دېدۇق). بىز ئەييۇبنى ھەقىقەتەن سەۋرچان بايقىدۇق، ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (اللّٰه غا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾.

—— سۈرە ساد 41 ـ، 42 ـ، 43 ـ، 44 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

بِنُصۡبٍ: (جاپا ـ مۇشەققەت)، بۇ سۆز جاپا ـ مۇشەققەت دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز كېسەل، بالا ـ قازا، يامانلىق، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.»[①]

ئەبۇ ئۇبەيدە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز يامانلىق، بالا ـ قازا دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.»[①]

[①] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، نصب بۆلۈمى.

ئايەتتە، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ كېسەللىكى، ئۇنىڭ بەدىنىگە چىرمىشىپ كەتكەن ۋە ئۇنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرغان ھەر تۈرلۈك بالالارنى كۆرسىتىدۇ.

ٱرۡكُضۡ: (تەپكىن)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «رەكز» بولۇپ، پۇت بىلەن تېپىشنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتتە، پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپسەڭ، سۇ بۇلاق بولۇپ چىقىدۇ. ئاندىن شۇ سۇ بىلەن يۇيۇنساڭ ۋە ئۇنىڭدىن ئىچسەڭ بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

مُغۡتَسَلُۢ: (يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان سۇدۇر)، بۇ سۆز يۇيۇنىدىغان سۇنى كۆرسىتىدۇ. يۇيۇنىدىغان جاينى كۆرسىتىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار. لېكىن ئالدىنقى قاراش توغرىدۇر.

ضِغۡثٗا: (بىر باغلام چۆپ)، ئۇنىڭ لۇغەتتىكى ئەسلى مەنىسى ئارىلاشما نەرسىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز ھەر خىل چۈپلەردىن توپلانغان بىر تۇتام چۆپ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[2]

بۇ سۆز ھۆل ـ قۇرۇق ئارىلاش بىر باغلام چۆپ دېگەن مەنىدە كېلىدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار.

ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز خورما دەرىخىنىڭ نۇرغۇن يېرىقى بار سېپىنى كۆرسىتىدۇ.»[3]

ئايەتتە مۇنداق مەنىنى ئىپادىلەيدۇ: الله تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى خورما دەرىخىنىڭ چۈپلىرىدىن يۈز تال ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئايالىنى بىرنى ئۇرۇشقا، شۇ ئارقىلىق قەسىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، ئايالى ھەققىدە قىلغان بۇ قەسىمىنى بۇزماسلىققا بۇيرۇغان.

وَلَا تَحۡنَثۡ: (قەسىمىڭنى بۇزمىغىن)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ھىنس» بولۇپ، قەسەمگە خىلاپلىق قىلىش دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ئىبنى مەنزۇر «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسىدا مۇنداق دەيدۇ: بۇ سۆز قەسەمگە خىلاپلىق قىلىش ۋە ئۇنى بۇزۇش، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئۇ ئەسلىدە گۇناھ، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «قەسەم گۇناھ ياكى پۇشايمان ئېلىپ كېلىدۇ.» يەنى قەسەم قىلغان ئادەم يا قىلغان قەسىمىگە پۇشايمان قىلىدۇ يا قەسىمىنى

---

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 15 ـ جىلد، 207 ـ بەت.
[2] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، ضغث بۆلۈمى.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 15 ـ جىلد، 213 ـ بەت.

www.munber.org

بۇزۇپ گۇناھكار بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كەففارەت بېرىش لازىم بولىدۇ. قۇرئان كەرىمدە مۇشۇ مەنىدە: ﴿ئۇلار چوڭ گۇناھتا (يەنى كۇفرىدا) چىڭ تۇرغان ئىدى﴾[1] دېيىلىدۇ.[2]

أَوَّاب: (تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئەۋب» بولۇپ، قايتماق دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. دېمەك، ئۇ سۆز الله قا تەۋبە قىلىشقا ۋە ئىتائەت قىلىشقا قايتقۇچى، پۈتۈن ئىشلىرىدا الله قا يۈزلەنگۈچى دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

ئى مۇھەممەد! ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىغا (ئىلتىجا قىلىپ)﴾ ياردەم تەلەپ قىلىۋاتقان، بېشىغا كەلگەن سىناقلار سەۋەبىدىن ئۇنىڭغا يېلىنىۋاتقان، الله نىڭ بۇ سىناقلارنى كۆتۈرۈۋېتىشىنى ئۈمىد قىلىپ: پەرۋەردىگارىم! مەن ھەقىقەتەن ئېغىر بالالارغا، قاتتىق جاپا ـ مۇشەققەتلەرگە يولۇقتۇم ﴿دەپ نىدا قىلىۋاتقان﴾ بەندىمىز ﴿ئەييۇب﴾ ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى قەۋمىڭگە ئەسلەتكىن.

مېھرىبان ۋە كەرەملىك الله ئۇنىڭ دۇئاسىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇ يولۇققان ئېغىرچىلىقلارنى كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭدىكى دەرت ـ ئەلەملەرنى ۋە كېسەللەرنى تۈگەتتى. ئۇنى ئۆزىگە شىپا بولىدىغان بىر بولاقنىڭ چىقىشى ئۈچۈن پۇتى بىلەن يەرگە تېپىشكە بۇيرۇدى.

بىز ئۇنىڭغا: ﴿بۇ يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان، ئىچسىمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر﴾، ئۇ سۇ بىلەن يۇيۇنغىن ۋە ئۇنىڭدىن ئىچكىن، الله نىڭ ئىزنى بىلەن ساقىيىپ كېتىسەن، دېدۇق. ئۇ يەرنى تېپىۋىدى، ئۇنىڭغا بىر بۇلاق سۈيى چىقتى. ئۇ ئۇنىڭ بىلەن يۇيۇنىدى، نەتىجىدە ئۇنىڭ تاشقى كېسەللىكلىرى شىپا تاپتى. ئاندىن ئۇنىڭدىن ئىچتى، نەتىجىدە ئۇنىڭ ئىچكى كېسەللىكلىرى شىپا تاپتى. ئۇ بۇرۇنقىدەكلا، تەبىئىي تىرىكچىلىك ھالىتىگە قايتتى. ئۇ ئائىلىسىنى ۋە پەرزەنتلىرىنى سېغىندى. ئۇ ئۆزىگە نىسبەتەن يوقالغان ئائىلىسىگە قايتىدىن ئېرىشتى. الله ئۇنىڭغا سالامەتلىكنى بەخش قىلدى. ئۇنىڭ نەسلى كۆپىيىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلدى. ئۇنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ سانى كۆپىيىپ كەتتى.

الله تائالا بۇ سەۋرچان، ئىتائەتمەن بەندىسىنى نېمەتكە ۋە ھۆرمەتكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن، الله نىڭ بەندىلىرىگە الله نىڭ پەزلى ۋە كەرەمىنى ئەسلىتىش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئۆز پەزلى مەرھەمىتى بىلەن ناھايىتى كۆپ مال ـ مۈلك ئاتا قىلدى. چۈنكى الله نىڭ بەندىلىرى ئۆز زامانىسىنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ئادىمى بولغان ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا بېرىلگەن بۇ سىناقلارنى ئەسلىسە، الله نىڭ ئۆزلىرىنى، خۇددى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى ياخشى ئاقىۋەتكە ۋە كاتتا نېمەتلەرگە ئېرىشتۈرگىنىدەك، كاتتا نېمەتلەرگە ئېرىشتۈرۈشى ئۈچۈن،

---

[1] سۈرە ۋاقىئە، 46 ـ ئايەت.

[2] ئىبنى مەنزۇرنىڭ «لىسانۇل ئەرەب» ناملىق قامۇسى، حنث بۆلۈمى.

دۇنيانىڭ ئىغىرچىلىقلىرىغا ۋە مۇسىبەتلىرىگە سەۋر قىلىشقا، ئۆزلىرىگە يەتكەن جاپا - مۇشەققەتلەردە، خۇددى ئەييۇب ئەلەيھىسسالام اللہ تائالاغا ئىلتىجا قىلغاندەك، اللہ تائالاغا ئىلتىجا قىلىشقا ئۆزلىرىنى ئۈندەيدۇ.

اللہ تائالانىڭ بۈيۈك ھېكمىتى پەقەت ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىلا نېمەتلەرگە ئېرىشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن سىناقلارغا سەۋر قىلىشىغا ياردەملەشكەن، ئۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ جاپا تارتقان ئايالىنى تاشلاپ قويۇشنى ھەرگىزمۇ تەقەززا قىلمايتتى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئايالىنىڭ مەلۇم خاتالىقى تۈپەيلى ئۇنى يۈز دەررە ئۇرۇشقا قەسەم قىلغان ئىدى. شۇڭا اللہ تائالا ئۇنىڭ سەۋرچان ئايالىغا ياخشى مۇكاپات بېرىپ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى ئۇرۇشقا قىلغان قەسەمدىن ئاسان چىقىشىغا يەتتۈرا بېرىدۇ. اللہ تائالا ئۇنى يۈز تال چۆپتىن تۇپلاپ، شۇ چۆپلەر بىلەن ئايالىنى بىرنى ئۇرۇشقا، قەسىمىنى بۇزماسلىققا بۇيرۇيدۇ.

ئاندىن كېيىنكى ئايەتتە اللہ تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۈچۈن شۇنداق گۇۋاھلىق بېرىدۇكى، بۇ گۇۋاھلىق ئۇنىڭ بالالارغا ﴿سەۋرچان﴾ ئىكەنلىكىنى، بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقلارنىڭ ئۇنى پەرۋەردىگارى اللہ نىڭ ئىتائىتىدىن چىقىپ، ئۇنىڭغا قارشى ئىش قىلىشقا ئېلىپ بارمىغانلىقىنى ئىزھار قىلىپ بېرىدىغان مەڭگۈلۈك گۇۋاھلىق بولۇپ قېلىۋەرمەكتە. دېمەك، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام اللہ نىڭ ئەڭ ياخشى بەندىسى ئىدى. ھەمىشە اللہ قا ئىتائەت قىلىشقا يۈزلىنەتتى. اللہ رازى بولىدىغان ئىشقا ئۆزىنى بەك ئۇراتتى. ئۇنىڭ قىلغان دۇئاسى نارازىلىق بىلدۈرۈش ۋە شىكايەت قىلىش ئۈچۈن بولماستىن، پەقەت ئاسمان - زېمىننىڭ خەزىنىلىرى قولىدا بولغان، ھەممىدىن ئۈستۈن ۋە ھەممىگە قادىر اللہ قا قاتتىق يېلىنغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بولغان ئىدى.

بۇ قىسسىنى بايان قىلىشتىكى مەقسەت

ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى ۋە ئۇنىڭدىن ئىلگىرى تىلغا ئېلىنغان پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرىنى بايان قىلىش بولسا، بۇ تىرىكچىلىك دۇنياسىدا يۈز بېرىدىغان ئىشلارنى ئەسلىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بۇ قىسسە گويا اللہ تائالانىڭ مۇنداق دېمەكچى بولغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ: ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭنىڭ ساڭا يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە، ئۇلارنىڭ ساڭا قىلغان قاتتىق مۇئامىلىلىرىگە، توسقۇنلۇق قىلىش ۋە يۈز ئۆرۈش بىلەن دەۋىتىڭگە قارشى تۇرۇشلىرىغا سەۋر قىلغىن. دۇنيادا ئەڭ كۆپ نېمەت، مال - مۈلۈك ۋە يۈز - ئابرۇي بېرىلگەن كىشى داۋۇد ئەلەيھىسسالام بىلەن سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدۇر. ئەڭ كۆپ سىناقلارغا ۋە جاپا - مۇشەققەتلەركە يولۇققان كىشى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامدۇر. ئەنە شۇ كىشىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىنى ئويلىساڭ، دۇنيانىڭ ئەھۋاللىرىنىڭ ھېچكىمگە بويسۇنمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلىسەن. ئەقىللىق كىشى جاپا - مۇشەققەتلەرگە چوقۇم سەۋر قىلىشى لازىم.

www.munber.org

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدە ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئىككى تۈرلۈك سىناق بايان قىلىنغان بولۇپ، بىرى ئۇنىڭغا بېرىلگەن نېمەتلەر ۋە ياخشىلىقلارنىڭ قولدىن كېتىش سەۋەبى بىلەن ئۇنىڭغا يەتكەن ئېغىر جاپا ـ مۇشەققەتتۇر. يەنە بىرى ئۇنىڭ بەدىنىنى چىرمىۋالغان يىرگىنىشلىك ئەھۋال ۋە قاتتىق دەرت ـ ئەلەمدۇر. ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا يەتكەن بۇ مۇسىبەتنىڭ بىرى ماددىي جەھەتتە، يەنە بىرى جىسمانىي جەھەتتە بولغانلىقى ئۈچۈن، الله تائالا بۇ ئايەتتى كەرىمدە «جاپا ـ مۇشەققەت» ۋە «ئازاب» دېگەن ئىككى سۆزنى ئىشلەتكەن. جاپا ـ مۇشەققەت بولسا، جىسمانىي جەھەتتىكى مۇسىبەتنى، ئازاب بولسا، بالا ـ چاقىلارغا ۋە مال ـ مۈلككە كەلگەن سىناقنى تەمسىل قىلىدۇ[1].

2 ـ ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۆزىگە يەتكەن بالانى پەرۋەردىگارىغا شىكايەت قىلىپ: ﴿ھەقىقەتەن مېنى بالا (يەنى قاتتىق كېسەل) ئورىۋالدى﴾[2] دېگەن ئىدى. ئۇ بۇ يەردىمۇ: ﴿شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى﴾ دېگەن تۇرۇقلۇق، الله تائالا بۇ پەيغەمبىرىنى سەۋرچان دەپ سۈپەتلىدى ۋە: ﴿بىز ئەييۇبنى ھەقىقەتەن سەۋرچان بايقىدۇق﴾ دەپ مەدھىيىلىدى. مانا بۇ الله تائالاغا شىكايەت قىلىشنىڭ سەۋر قىلىشقا زىت كېلىپ قالمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. يەئقۇب ئەلەيھىسسالاممۇ ھەقىقەتەن مۇنداق دېگەن ئىدى: ﴿مەن قايغۇ ـ ھەسرىتىمنى پەقەت الله غىلا ئېيتىمەن﴾[3]. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى: ﴿ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (الله غا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾ دەپ ماختىدى. ئەگەر الله تائالاغا شىكايەت قىلىش سەۋر قىلىشقا زىت بولىدىغان بولسا ئىدى، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ھەرگىزمۇ بۇ مەدھىيەگە لاياقەتلىك بولمىغان بولاتتى.

3 ـ ئىشلارنى ھەقىقىي ۋۇجۇتقا چىقارغۇچى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله بولسىمۇ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام الله تائالا بىلەن ئەدەپلىك مۇئامىلىدە بولۇش ئۈچۈن: ﴿شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى﴾ دېگەن سۆزىدە بەدىنىگە، بالىلىرىغا ۋە مال ـ مۈلكىگە يەتكەن بۇ بالالارنى شەيتانغا يۆكلىدى. ياخشى ـ يامان ۋە پايدا ـ زىياننىڭ ھەممىسى الله تائالانىڭ قولىدىدۇر. لېكىن يامانلىق الله قا نىسبەت بېرىلمەيدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزىگە ياكى شەيتانغا نىسبەت بېرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتىكى ئەدەپ ـ ئەخلاققا رىئايە قىلىپ، ئۇ جاپا ـ مۇشەققەتنى شەيتانغا نىسبەت بەرگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىدىمۇ شۇ مەنە ئىپادىلىنىدۇ: ﴿ئۇ مېنى تاماق بىلەن

---

[1] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 206 ـ بەت.
[2] سۈرە ئەنبىيا، 83 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە يۈسۈف، 86 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

تەمىنلەيدۇ، ئۇسسۇلۇق بىلەن تەمىنلەيدۇ. ئاغرىپ قالسام ئۇ مېنى ساقايتىدۇ﴾[1]. چۈنكى ئۇ ئەدەپ يۈزىسىدىن تاماق بىلەن تەمىنلەشنى اللە غا، كېسەللىكنى ئۆزىگە نىسبەت بەرگەن.

زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «اللە نىڭ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزۈشىگە شەيتاننىڭ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى ۋەسۋەسىگە سالغانلىقى ۋە ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىگە بويسۇنغانلىقى سەۋەب بولغانلىقى ئۈچۈن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۇنى شەيتانغا نىسبەت بەرگەن. ئۆزىگە يەتكەن بۇ مۇسىبەتلەرنى ھەقىقىي ۋۇجۇدقا چىقارغۇچى اللە بولغان، اللە دىن باشقا ھېچ نەرسە ئۇنىڭغا قادىر بولالمايدىغان تۇرسىمۇ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە ئەدەپلىك بولۇش ئۈچۈن دۇئاسىدا ئۇنى اللە قا نىسبەت بەرمىگەن.»[2]

4 ـ سۇفيان، بىرى ئېغىر سىناققا دۇچ كەلگەن ۋە ئۇنىڭغا سەۋر قىلغان، يەنە بىرى كۆپ نېمەت بېرىلگەن ۋە ئۇنىڭغا شۈكۈر قىلغان ئىككى بەندە ھەققىدە سورالدى. سۇفيان بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى: ھەر ئىككىلىسى تەڭ بولىدۇ. چۈنكى اللە تائالا بىرى سەۋرچان، يەنە بىرى شۈكۈر قىلغۇچى ئىككى بەندىنى ئوخشاش بىر مەدھىيە بىلەن مەدھىيىلىدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى مەدھىيىلەپ: ﴿ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (اللە غا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾ دېدى. سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنى مەدھىيىلەپ: ﴿سۇلەيمان نېمىدېگەن ياخشى بەندە! ئۇ (اللە غا) ھەقىقەتەن ئىتائەت قىلغۇچى ئىدى﴾[3] دېدى[4].

بەزى ئۆلىمالار: شۈكۈر قىلغۇچى باي سەۋر قىلغۇچى كەمبەغەلدىن ئەۋزەلدۇر. چۈنكى بايلىق كىشىنى ئازغۇنلۇققا ئېلىپ بارىدىغان ئېغىر سىناقتۇر. اللە نىڭ بەندىلىرى ئىچىدىن شۈكۈر قىلغۇچى بەك ئاز: ﴿مېنىڭ بەندىلىرىمدىن (اللە نىڭ نېمەتلىرىگە) شۈكۈر قىلغۇچى بەك ئاز﴾[5]. ئەكسىچە سەۋر قىلغۇچىلار ناھايىتى كۆپتۇر، دەپ قارايدۇ. بىراق بۇ قاراش تازا كۈچكە ئىگە ئەمەس.

5 ـ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋرىسى ماقال تەمسىل قىلىنىپ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋرىسىگە ئوخشاش سەۋر» دېيىلىدۇ. كۈچلۈك قاراشقا ئاساسەن، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام جىسمىغا، ئائىلىسىگە ۋە پەرزەنتلىرىگە كەلگەن بالالارغا 18 يىل سەۋر قىلغان. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئۇنىڭ ئايالى ئۇنىڭدىن اللە قا شىپالىق تىلەپ دۇئا قىلىشىنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇ خوتۇنىدىن: نېمەت ئىچىدە قانچە يىل تۇردۇق؟ دەپ

[1] سۈرە شۇئەرا، 79 ـــ 80 ـ ئايەتلەر.
[2] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 400 ـ بەت.
[3] سۈرە ساد، 30 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 15 ـ جىلد، 215 ـ بەت.
[5] سۈرە سەبەئ، 13 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

سورىغان. ئايالى: 70 يىل دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ ئايالىغا: سىزگە ۋاي! بىز نېمەت ئىچىدە 70 يىل تۇرۇپتىمىز، سەۋر قىلىڭ، بالا ئىچىدىمۇ 70 يىل تۇرايلى دېگەن. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئۇ يەنە ئايالىغا: مەن الله دىن ماڭا شىپالىق بېرىشىنى تىلەشتىن خىجىل بولىمەن، مەن ماڭا كەلگەن بالا ئىچىدە ماڭا بېرىلگەن نېمەت ئىچىدە ئۆتكۈزگەن ۋاقىتنى تېخى ئۆتكۈزۈپ بولالمىدىم، دېگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام سەۋرىدە تەمسىل قىلىنىدۇ.

6 ـ ئىمام بۇخارى ۋە نەسائى ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالام يالىڭاچ يۇيۇنىۋاتقاندا ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر توپ ئالتۇن چېكەتكە چۈشتى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۇنى كىيىمىگە ئوچۇملاپ ئۇسۇشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن پەرۋەردىگارى ئۇنىڭغا: ئى ئەييۇب! مەن سېنى سەن كۆرۈپ تۇرىۋاتقان نەرسىدىن بىھاجەت قىلمىدىممۇ؟ دەپ نىدا قىلدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: شۇنداق، ئى پەرۋەردىگارىم! لېكىن مەن سېنىڭ بەرىكىتىڭدىن ھېچ بىھاجەت بولمايمەن، دېدى.»

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالام بېشىغا كەلگەن بالالارغا سەۋر قىلغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۇنىڭغا ناھايىتى مول مال ـ مۈلۈك ۋە كاتتا ئەجىر ئاتا قىلدى. ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ ۋە بالىلىرىنىڭ ئورنىغا نەچچە ھەسسە بالا ـ چاقىلارنى ئاتا قىلدى ۋە ئۇلاردا بەرىكەت بەردى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بالانى كۆتۈرىۋەتتۇق، ئۇنىڭغا رەھىم قىلغانلىقىمىز، ئىبادەت قىلغۇچىلارغا ئىبرەت قىلغانلىقىمىز ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئائىلىسىنى ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش بىر باراۋەرنى زىيادە ئاتا قىلدۇق (يەنى ئۇنىڭ ئۆلگەن بالىلىرىنىڭ ۋە يوقالغان ماللىرىنىڭ ئورنىغا بىر ھەسسە كۆپ بالا، بىر ھەسسە كۆپ مال بەردۇق)﴾[1].»

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىنى ئۇرۇشقا قەسەم قىلىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟

الله تائالانىڭ: ﴿قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئايالىڭنى) ئۇرغىن. قەسەمىڭنى بۇزمىغىن﴾ دېگەن سۆزىنىڭ زاھىرى مەنىسى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىنى ئۇرۇشقا قەسەم قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: ئەگەر الله ماڭا شىپالىق بەرسە، ئايالىمنى چوقۇم يۈز قامچا ئۇرىمەن دەپ قەسەم قىلغان ئىدى. شۇڭا الله ئۇنى

---

[1] سۈرە ئەنبىيا، 84 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

قەسەمنى بۇزماسلىقا، چۆپتىن بىر تۇتام ئېلىپ ياكى چىۋىقتىن بىر باغلام ئېلىپ، ئايالىنى شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشقا، بۇ ئارقىلىق قەسەمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ.»

ئايەت بۇ قەسەمنىڭ سەۋەبىنى بايان قىلمايدۇ. بەزى تەپسىرشۇناسلار بۇ قەسەمنىڭ سەۋەبى ھەققىدە ئۇزۇن سۆزلەرنى قىلغان. بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئۇنىڭغا خىزمەت قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۇزۇن كېسەل تارتقانلىقىدىن ئۇۋايسىزلانغان ئىدى. بىر كۈنى شەيتان بۇ ئايالغا بىر دوختۇر سۈرىتىدە كۆرۈنۈپ ئۇنىڭ يولىدا ئولتۇردى. ئايال ئۇنىڭغا: ئى الله نىڭ بەندىسى! بۇ يەردە بالاغا يولۇققان بىر ئىنسان بار، سەن ئۇنى داۋالىيالامسەن؟ دېدى. ئۇ: ھەئە، ئەگەر ئۇ ساقايغاندىن كېيىن ماڭا: مېنى سەن ساقايتتىڭ دېيىشنى خالىسا، مەن ئۇنى ساقايتىمەن، دېدى. ئاندىن ئايال ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا يەتكۈزدى. شۇنىڭ بىلەن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: ئۇ دېگەن شەيتاندۇر، مەن الله نىڭ نامى بىلەن شۇنداق قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر الله ماڭا شىپالىق بەرسە، مەن سىزنى يۈز قامچا ئۇرىمەن، دېدى.»[1]

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئىبلىس ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىغا ئۇچراپ، ئۇنىڭغا مۇنداق دەيدۇ: ئەييۇبقا يەتكەن بالالارنى مەن يەتكۈزدۈم، مەن زېمىننىڭ ئىلاھىمەن، ئەگەر سىز ماڭا بىر قېتىم سەجدە قىلسىڭىز، مەن چوقۇم ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ۋە مال ـ مۈلكىنى قايتۇرۇپ بېرىمەن دەيدۇ. ئايال ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ بۇ خەۋەرنى ئۇنىڭغا يەتكۈزىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئەگەر الله سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرسە، ئايالىنى ئۇرۇشقا قەسەم ئىچىدۇ.»

الله تائالانىڭ كىتابى قۇرئان كەرىمدە بۇ ۋەقەلىك تەپسىلى بايان قىلىنمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ بالالارنىڭ ۋە ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىنى ئۇرۇشقا قىلغان بۇ قەسەمنىڭ سەۋەبى ھەققىدە ھەر خىل خىيالىي قىسسىلەر توقۇپ چىقىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ بەزىلىرى توغرا دەپ ئېتىقاد قىلىشقا بولمايدىغان باتىل قىسسىلەردۇر، يەنە بەزىلىرى ئاجىز ۋە زەئىپ قىسسىلەردۇر.

ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «تەپسىرشۇناسلار بايان قىلغان قىسسىلەرنىڭ بىرىدە: ئىبلىسنىڭ يەتتىنچى قات ئاسماندا ئورنى بار ئىدى. ئۇ پەرۋەردىگارى الله دىن ئەييۇبنى باشقۇرۇش ھەققى بېرىشنى تەلەپ قىلدى. الله ئۇنىڭغا: مەن ساڭا ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ۋە مال ـ مۈلكىنى باشقۇرۇش ھەققىنى بەردىم... دېيىلگەن. بۇ ھەقىقەتەن يالغان سۆزدۇر. چۈنكى ئىبلىس الله نىڭ لەنەت قىلىشى ۋە غەزەپ قىلىشى بىلەن ئاسماندىن يەرگە چۈشۈرۈۋېتىلگەن تۇرسا، الله نىڭ رىزاسىغا ئېرىشىدىغان ئورۇنغا قانداق ئۆرلەيدۇ؟ پەيغەمبەرلەرنىڭ ئورۇنلىرىدا قانداق كىرىپ يۈرىدۇ ۋە ئۈستۈنكى قات ئاسمانغا قانداق تېشىپ چىقالايدۇ؟ بۇ ھەقىقەتەن ھاماقەتلەرچە ئېيتىلغان سۆزدۇر.

[1] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 5 ـ جىلد، 316 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 144 ـ بەت.

www.munber.org

ئۇلارنىڭ: «اللّٰه تائالا ئىبلىسقا: بەندەم ئەييۇبقا بىر نەرسە قىلىشقا قادىر بولالىدىڭمۇ؟ دېدى» دېگەن سۆزىگە كەلسەك، بۇ قەتئىي يالغان سۆزدۇر. چۈنكى اللّٰه تائالا لەنىتى ئىبلىسنىڭ قوشۇنى بولغان كاپىرلارغا ھەرگىز گەپ قىلمايدۇ. اللّٰه تائالا ئىنسانلارنى گۇمراھلىققا باشلايدىغان مەلئۇنلارغا قانداقمۇ گەپ قىلسۇن؟

ئۇلارنىڭ: «اللّٰه ئۇنىڭغا: مەن ساڭا ئۇنىڭ بالا ـ چاقىلىرىنى ۋە مال ـ مۈلكىنى باشقۇرۇش ھەققىنى بەردىم دېدى» دېگەن سۆزىگە كەلسەك، ئۇ شۇنداق قۇدرەتكە ئىگە بولۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنىڭ بۇ قىسسىدە يۈز بېرىشى ئەقىلدىن يىراق. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ: «ئىبلىس ئۇنى باشقۇرۇش ھەققىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بەدىنىگە پۈۋلىدى» دېگەن سۆزى ئەقىلدىن تېخىمۇ يىراق. لەنىتى ئىبلىسنىڭ بۇ ئىشقا قولى تەگمەيدۇ تۇرۇپمۇ، پەيغەمبەرلەرگە، ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىگە ۋە مال ـ مۈلكلىرىگە چېقىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇش بىلەن خورسەن بولماي تۇرۇپمۇ اللّٰه تائالا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىشقا قادىردۇر.

ئەمما ئۇلارنىڭ: «ئىبلىس ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىغا: مەن زېمىننىڭ ئىلاھىمەن، ئەگەر اللّٰه نى ياد ئېتىشنى تاشلاپ ماڭا سەجدە قىلسىڭىز، مەن چوقۇم ئەييۇبنىڭ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرىمەن دېدى» دېگەن سۆزىگە كەلسەك، بىلىڭلاركى، ئەگەر ئۇ سىلەرنىڭ كېسەلى بار بىرىڭلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ بۇ سۆزنى قىلسا، ئۇ ئۇنىڭ زېمىننىڭ ئىلاھى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭغا سەجدە قىلىنىشىنىڭ لازىملىقىنى ۋە ئۇنىڭ بالادىن قۇتۇلدۇرالايدىغانلىقىنى قوبۇل قىلمايدۇ ـ يۇ، قانداق قىلىپ پەيغەمبەرنىڭ ئايالى بۇ ئىشتىن شەكلەنمىسۇن؟ ئەگەر ئۇ بىر نادان قارا تەنلىكنىڭ ياكى بىر دۆت بەربەرى[1] نىڭ خوتۇنى بولسىمۇ، ئۇ سۆزنى توغرا دەپ قوبۇل قىلمىغان بولاتتى.»

ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىشى ھەققىدە اللّٰه تائالا كىتابى قۇرئان كەرىمنىڭ ئىككى ئايىتىدە خەۋەر قىلغان مەلۇماتتىن باشقىسى توغرا ئەمەس. اللّٰه تائالا ئۇ ئىككى ئايەتنىڭ بىرىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئەييۇبنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلغىن). ئۆز ۋاقتىدا ئۇ پەرۋەردىگارىغا: «ھەقىقەتەن مېنى بالا (يەنى قاتتىق كېسەل) ئورىۋالدى، سەن ئەڭ مەرھەمەتلىكسەن» دەپ دۇئا قىلدى﴾[2]. يەنە بىرىدە مۇنداق دەيدۇ: ﴿شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى﴾.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭمۇ ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ھەققىدە: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالام يالىڭاچ يۇيۇنىۋاتقاندا ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر توپ ئالتۇن چېكەتكە چۈشتى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۇنى كىيىمىگە ئوچۇملاپ ئۇسۇشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن پەرۋەردىگارى ئۇنىڭغا: ئى ئەييۇب! مەن سېنى سەن كۆرۈپ تۇرىۋاتقان نەرسىدىن بىھاجەت

[1] بەربەرى ئافرىقىنىڭ غەربى شىمالىدا ياشايدىغان بىر مىللەتنىڭ ئىسمى.
[2] سۈرە ئەنبىيا، 83 ـ ئايەت.

قىلمىدىمۇ؟ دەپ نىدا قىلدى. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: شۇنداق، ئى پەرۋەردىگارىم! لېكىن مەن سېنىڭ بەرىكىتىڭدىن ھېچ بىھاجەت بولمايمەن، دېدى» دېگەن سۆزىدىن باشقا سۆز قىلغانلىقى توغرا ئەمەس.

قۇرئاندىمۇ، سۈننەتتىمۇ بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان مەلۇماتتىن باشقا مەلۇمات يوق ئىكەن، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ خەۋرىنى ئاڭلىغۇچىنىڭ قۇلىقىغا كىم يەتكۈزىدۇ؟ ئۇ بۇ خەۋەرنى قايسى تىل بىلەن ئاڭلىدى؟ بەنى ئىسرائىلغا ئائىت رىۋايەتلەر ئۆلىمالارنىڭ قارىشىدا ئەلۋەتتە رەت قىلىنىدۇ. شۇڭا سەن ئۇ رىۋايەتلەرنىڭ قۇرلىرىدىن كۆزۈڭنى بۇرىغىن، ئۇنى ئاڭلاشتىن قۇلىقىڭنى گاس قىلىۋالغىن. ئۇ ساڭا خىيالى نەرسىدىن باشقا پىكىر بەرمەيدۇ، دىلىڭنى زەھەرلەشتىن باشقا ھەسسە قوشمايدۇ.»[1]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋرىسىنى ئىسپاتلاشتا بەزى تەپسىرشۇناسلار كىتابلىرىنىڭ چۆرىسىگە يېزىۋەتكەن بەنى ئىسرائىلغا ئائىت بۇ قىسسىلەرگە، پەيغەمبەرلەرنىڭ نامىدىن ئېيتىش ۋە ئۇلارغا نىسبەت بېرىش توغرا بولمىغان بۇ ئاجايىب ھېكايىلەرگە ئېتىقاد قىلىش لازىم ئەمەس. چۈنكى بۇ قىسسە ۋە ھېكايىلەر پەيغەمبەرلەر (ئۇلارغا الله نىڭ رەھمىتى ۋە سالامى بولسۇن!) نىڭ «مەسۇم» لۇق سۈپىتىگە زىت كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ يۇقىرى مەنسەپلىرى بىلەن بىرلىشەلمەيدۇ. شۇڭا بىز الله تائالا كىتابى قۇرئان كەرىمدە بايان قىلغان مەلۇماتقىلا تايىنىشىمىز، بۇنىڭغا ئوخشاش خوراپىي ۋە يالغان سۆزلەردىن يىراق تۇرۇشىمىز كېرەك. مەسىلەن بەزىلەر يەنە مۇنداق ھېكايىنى توقىغان: ئەييۇبنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ گۆشى ئېقىپ كەتتى. قۇرۇتلار ئۇنىڭ بەدىنىنى تېشىپ چىقتى. يىراق - يېقىن ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن سەسكىنىدىغان، ياتمۇ، دوستمۇ ئۇنىڭدىن يىرگىنىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئايالىدىن باشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا قاراشقا چىدىمىدى. ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بالا تېخىمۇ چوڭىيىپ كەتكەنلىكتىن ئۆيىدىن ئېلىپ چىقىلىپ، بىر ئەخلەتخانىغا تاشلىۋېتىلدى... بەزى مەددالار تۇتىۋالغان بۇ يالغان ھېكايىلەر ۋە بەنى ئىسرائىلغا ئائىت بۇ قىسسىلەر ناھايىتى كۆپ بولۇپ، بىر قىسىم تەپسىر كىتابلىرىغا سىڭىپ كىرگەن. ئۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ مەسۇملۇقىغا زىت كېلىدىغان ئىشلاردۇر.

ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ تايىنىشى لازىم بولغان مەلۇمات شۇكى، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا يەتكەن بۇ بالا بولسا، ئادەتتە كىشىلەرنىڭ چىدىشى قىيىن بولغان، ئېغىرلىقىدىن زارلىنىدىغان، بولۇپمۇ ئۇزۇن سۈرگەندە شۇنداق بولىدىغان قاتتىق كېسەلدۇر. بۇ كېسەل سەسكىنىش ۋە يىرگىنىش دەرىجىسىگە يەتمىگەن. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام مەلۇم بىر ئىش ئۈچۈن ئايالىغا ئاچچىقلانغان ۋە ئۇنى يۈز قامچا ئۇرۇشقا قەسەم قىلغان. الله ئۇنىڭ بۇ ئىشىغا چىقىش يولى بېرىپ، بۇ قەسەمنى يېنىك بىر شەكىلدە ئورۇنداشقا نېسىپ قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايالىنى ئۇرۇش ئۈچۈن يۈز تال

[1] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 15 ـ جىلد، 209 ـ بەتكىمۇ قاراڭ.

www.munber.org

چۈشۈپ يىغىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئايىلىنى بىرنى ئۇرغان. قەسىمىنى بۇزمىغان. ﷲ ئۇنىڭغا بەرگەن بالانى ۋە ئېغىر سىناقنى كۆتۈرۈۋەتكەن.

ئىككىنچى ھۆكۈم

ئەرنىڭ خوتۇنىنى ئەدەپلەپ قويۇش يۈزىسىدىن ئۇرۇشى رۇخسەتمۇ؟

بەزى ئۆلىمالار ئەرنىڭ خوتۇنىنى ئەدەپلەپ قويۇش يۈزىسىدىن ئۇرۇشىنىڭ دۇرۇسلۇقىغا بۇ ئايىتى كەرىمنى دەلىل قىلىدۇ. چۈنكى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئېرىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىشتا خاتالىق ئۆتكۈزگەن. شۇنىڭ بىلەن ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ئۇنى يۈز قامچا ئۇرۇشقا قەسەم قىلغان. ﷲ تائالا ئۇنى خورما دەرىخىنىڭ كۆپ نوتىلىق بىر شېخىنى ئېلىپ ياكى بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ خوتۇنىنى شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشقا بۇيرۇغان. بۇ ئۇنىڭ قەسىمىنى بۇزماستىن ئەمەلگە ئاشۇرۇشى ئۈچۈندۇر. ئەگەر ئۇرۇش دۇرۇس بولمىسا ئىدى، قۇرئان ئۇنى مۇقىملاشتۇرمىغان ۋە ئۇنىڭغا ئۇرۇشنىڭ ئەڭ يېنىك شەكلىنى كۆرسەتمىگەن بولاتتى.

بۇ ئايەت خوتۇنىنى ئەدەپلەش چەك ـ چېگرىسىنىڭ تېشىدا ئۇرۇشنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋىدالىشىش ھەججىدە مۇنداق دېگەن: «ئاياللارنى قاتتىق ئۇرىۋاتماستىن ئۇرۇڭلار...»

ئۇرۇشنىڭ دۇرۇسلۇقى ئۇرۇشنى يامان كۆرۈش بىلەن زىت بولۇپ قالمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىندۇكى، ئۇ: «ﷲ نىڭ ئايال بەندىلىرىنى ئۇرماڭلار» دېگەن. كېيىن ئۆمەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئاياللار ئەرلىرىگە ياندىغان بولۇپ كەتتى، دېگەن. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلغان. ئاندىن نۇرغۇن ئاياللار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئەرلىرىدىن شىكايەت قىلغان. نەتىجىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاياللار مۇھەممەدنىڭ ئاياللىرىنىڭ قېشىغا ئەرلىرىدىن شىكايەت قىلىپ كەپتۇ. ئاياللىرىنى ئۇرغانلار سىلەرنىڭ ياخشىلىرىڭلاردىن ئەمەس.»[①]

جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «ﷲ تائالا قۇرئان كەرىمدە: ﴿سىلەر سەركەشلىك قىلىشلىرىدىن قورقىدىغان ئاياللارغا نەسىھەت قىلىڭلار، (بۇ ئۈنۈم بەرمىسە) بىر تۆشەكتە بىللە ياتماڭلار، (بۇمۇ ئۈنۈم بەرمىسە) ئۇلارنى ئەدەپلەش مەقسىتىدە ئاستىراق ئۇرۇڭلار﴾[②] دېگەن سۆزنى بايان قىلىپ، سەركەشلىك قىلغان ئاياللارنى ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلىدۇ. ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى بولسا، سەركەشلىك قىلمىغان ئايالنىمۇ ئەدەپلەش يۈزىسىدىن ئۇرۇشنىڭ دۇرۇسلۇقىنى كۆرسىتىدۇ. ﷲ تائالانىڭ: ﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر﴾[③] دېگەن سۆزىگە كەلسەك، بۇ ئايەت ھەققىدە رىۋايەت قىلىنغان

[①] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، نەسائى، بۇخارى «تارىخ »ناملىق كىتابىدا رىۋايەت قىلغان.
[②] سۈرە نىسا، 34 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[③] سۈرە نىسا، 34 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

قىسسىمۇ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى كۆرسەتكەن مەسىلىنىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئاياللىنى بىر كاچات ئۇرىدۇ. بۇ خوتۇننىڭ تۇغقانلىرى قىساس ئالماقچى بولىدۇ. نەتىجىدە الله: ﴿ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر﴾ دېگەن بۇ ئايەتنى نازىل قىلىدۇ.»[1]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

الله تائالانىڭ بىر باغلام چۆپ بىلەن ئايالىنى ئۇرۇشقا بۇيرۇغان بۇ ھۆكمى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا خاسمۇ ياكى پۈتۈن ئىنسانلارغا ئامىمبابمۇ؟

ئۆلىمالار الله تائالا پەيغەمبىرى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا تەۋسىيە قىلغان بۇ ھۆكۈم ئۇنىڭغىلا خاسمۇ ياكى پۈتۈن ئىنسانلارغا ئامىمبابمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلگەن:

مۇجاھىد: بۇ ھۆكۈم ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغىلا خاستۇر، دەپ قارايدۇ. بۇ قاراش ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن نەقىل قىلىنغان. بۇ ئىمام مالىكنىڭمۇ ۋە ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭمۇ (الله تائالا ئۇ ئىككىسىگە رەھمەت قىلسۇن!) قارىشىدۇر.

ئەتائ ئىبنى ئەبۇ رەباھ ۋە ئىبنى ئەبۇ لەيلا: بۇ ھۆكۈم ئامىمبابتۇر، بۇ پۈتۈن ئىنسانلارغا الله تائالانىڭ پەزلى ۋە مەرھەمىتى بىلەن بېرىلگەن رۇخسەتتۇر، دەپ قارايدۇ. بۇ ئىمام شافىئىي ۋە ئەبۇ ھەنىفەنىڭ (الله تائالا ئۇ ئىككىسىگە رەھمەت قىلسۇن!) قارىشىدۇر[2].

تۆتىنچى ھۆكۈم

ئۇرۇشنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم بولۇشى شەرت قىلىنامدۇ؟

پۇقىرىدىكى ھۆكۈمگە ئاساسەن فىقھشۇناسلار: بىرەر قۇلىنى ئون قامچا ئۇرۇشقا قەسەم ئىچكەن ئادەم ئون قامچا يىغىپ ئۇنىڭ بىلەن قۇلىنى بىرلا قېتىم ئۇرسا، بۇ يېتەرلىك بولامدۇ ياكى چوقۇم ئايرىم ـ ئايرىم ئۇرۇش كېرەكمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە مۇنداق قاراشلارغا كەلگەن:

ئىمام مالىك ۋە ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «ئايرىم ـ ئايرىم ئۇرمىغىچە قەسىمىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولمايدۇ.»

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 383 ـ بەت.

[2] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى ۋە ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىگە قاراڭ.

www.munber.org

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر توپلىغان بۇ قامچىدىن بىرسى تەگسە، قەسىمنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولىدۇ. ئايرىم ـ ئايرىم ئۇرۇش شەرت قىلىنمايدۇ.»[①]

بىرىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ بۇ ھۆكۈم ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا ۋە ئۇنىڭ ئايالىغا خاستۇر. چۈنكى اللہ تائالا: ﴿سىلەرنىڭ ھەر بىرىڭلارغا بىر خىل شەرىئەت ۋە ئوچۇق يول تەيىن قىلدۇق﴾[②] دېگەن. يەنى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى يۈز قامچا ئۇرۇشقا تېگىشلىك ئىش قىلمىغان ئىدى. شۇڭا اللہ تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا بۇ ھەقتە چىقىش يولى قىلىپ بەرگەن.

2 ـ قەسەم قىلغۇچى ئۇرۇش بىلەن ئاغرىتىشنى مەقسەت قىلىپ قەسەم قىلغان. توپلاپ ئۇرۇش ئاغرىتالمايدۇ.

3 ـ قەسەم نىيەتكە ئاساسەن ئورۇندىلىدۇ. ئەگەر نىيەت تېپىلمىسا، لۇغەتنىڭ مەنىسىگە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتكە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. لۇغەتنىڭ مەنىسى بىر ئۇرغۇچىغا بىر ئۆرۈملىك قامچا بىلەن بىر قېتىم ئۇرۇشقا، يەنە بىر ئۇرغۇچىغا بىرقانچە ئۆرۈملىك قامچا بىلەن بىرقانچە قېتىم ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلمايدۇ. ئۆرپ ـ ئادەتتىمۇ شۇنداق. شۇڭا ئۇرۇش ئۈچۈن قىلىنغان قەسەم بىزدىكى ھۆكۈمگە ئاساسەن ئۆرپ ـ ئادەتنىڭ ۋە لۇغەتنىڭ مەنىسىنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئىجرا قىلىنىشى كېرەك.

ئىككىنچى قاراشتىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنىڭ ئاممىباپ ھۆكمى ۋە بىزدىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ شەرىئىتىدە بەلگىلەنگەن ھۆكۈم بىزنىڭ دىنىمىزدا مەنسۇخ قىلىنمىسىلا، ئۇ بىز ئۈچۈنمۇ شەرىئەت ھۆكمى ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ شەرىئىتىمىزدە بولسا ئۇ ھۆكۈمنى كۈچلەندۈرىدىغان ھۆكۈم كەلدى. ئۇنىڭ مەنسۇخ قىلىنغانلىقى ئىسپاتلانمىدى.

2 ـ ئۇلار ئەبۇ ئۇمامىنىڭ بىر قىسىم ئەنسارى ساھابىلاردىن رىۋايەت قىلىنغان مۇنۇ ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ: ئۇلاردىن بىر ئادەم كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغان ۋە بىر تېرە بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇلارنىڭ قىزلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ قېشىغا كىرىدۇ. ئۇ بۇ قىزنى كۆرۈپ خۇشال بولغىنىچە ئۇنىڭغا باسقۇنچىلىق قىلىدۇ. كېسەلنىڭ قېشىغا ئۆز ئادەملىرى يوقلاپ كىرگەندە، ئۇ ئۇلارغا يۈز بەرگەن ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىپ: مەن ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن پەتىۋا سوراپ بېرىڭلار، دەيدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىپ: بىز بىرەر ئادەمنىڭ ئۇنىڭدەك ئېغىر كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرمىدۇق. ئەگەر بىز ئۇنى ئالدىڭغا كۆتۈرۈپ كەلسەك، ئەلۋەتتە

① ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 382 ـ بەت.
② سۈرە مائىدە، 48 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

سۆھبەتلىرى ئاجراپ كەتكەن بولاتتى. ئۇ بىر تېرە بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان ئادەمدۇر، دەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى يۈز تال چىۋىق ئېلىپ، ئاندىن ئۇنى شۇنىڭ بىلەن بىرنى ئۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ[1].

مەزكۇر ئايەت بۇ قاراشنىڭ توغرىلىقىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. چۈنكى ئۇنى قىلغۇچى سانىنى شەرت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇرغۇچى دەپ ئاتىلىدۇ. مانا بۇ قەسەمنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقنى تەقەززا قىلىدۇ.

3 ـ ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، قۇرئان ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى قەسىمىنى بۇزماي، ئەنە شۇ شەكىلدە ئۇرۇشقا ھۆكۈم قىلدى. چۈنكى الله تائالا: ﴿ئۇنىڭ بىلەن (ئايالىڭنى) ئۇرغىن. قەسىمىڭنى بۇزمىغىن﴾ دېدى.»

لېكىن بۇ ھۆكۈمنى جازالاردا ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە توغرا كەلسە، پەقەت ھەدىستە كۆرسىتىلگەن شەرت بويىچە ئەمەللەشتۈرۈلۈشى لازىم. شۇنداق بولغاندا جازالانغۇچى كېسەلنىڭ كېسىلى مەزكۇر ھەدىس شېرىفتە سۈپەتلەنگەن چەككە يەتكەن بولۇشى كېرەك.

بەشىنچى ھۆكۈم

ئىسلام شەرىئىتىدە ھىيلە ئىشلىتىش دۇرۇس بولامدۇ؟

ئىمام جەسساس «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت قىلسا بولىدىغان، ھەمدە ئۆزگە ۋە باشقىلارغا كېلىدىغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىشقا دۇرۇس بولىدىغان ئىشلارغا يېتىشتە ھىيلە ئىشلەتسە دۇرۇس بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى الله تائالا ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى قەسىمىدىن چىقىش ئۈچۈن بىر باغلام چۆپ ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ئايالىنى ئۇرۇشقا بۇيرۇغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئايالى كۆپ زەخىملەنمىگەن.»[2]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: شەرىئەتتە مانا بۇ ئۆلچەم بويىچە قىلسا بولىدىغان، ھەمدە ئۆزگە ۋە باشقىلارغا كېلىدىغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىشقا دۇرۇس بولىدىغان ئىشلارغا يېتىشتە ھىيلە ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئەمما الله پەرز قىلغان ئىشلاردىن قېچىشقا، الله ئىنسانلارغا يۈكلىگەن پەرزلەردىن قۇتۇلۇشقا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلارغا ھىيلە ئىشلىتىشكە كەلسەك، مۇنداق ھىيلىنى دىلى ساغلام كىشى قوبۇل قىلمايدۇ، ئەقىللىق مۇسۇلمان ئۇنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. چۈنكى الله پەرز قىلغان ئىشلار چوقۇم ئورۇندىلىشى ئۈچۈن پەرز قىلىنغان. شەرىئەت بەلگىلىمىلىرى الله نىڭ ھۆكۈملىرى بىلەن ئوينىشىش ئۈچۈن يول تېپىشقا ئەمەس، بەر يۈزىدە ئىجرا قىلىنىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن.

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 384 ـ بەت.

www.munber.org

بەزى ئۆلىمالار ھىيلە ئىشلىتىشنىڭ شەرتسىز دۇرۇسلىقىغا بۇ ئايەتنى ۋە اللە تائالانىڭ يۈسۈف ئەلەيھىسسالام قىسسىسىدىكى: ﴿يۈسۈف ئۇلارنى ئېھتىياجلىق ئاشلىق بىلەن تەمىنلىگەندىن كېيىن، قەدەھنى ئۇكىسىنىڭ يۈكى ئىچىگە سېلىپ قويدى﴾[1] دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىدۇ.

ئەمما ئىشنىڭ ھەقىقىتى ئۇلار ئويلىغاندەك ئەمەس. چۈنكى بۇ ئىش يۈسۈف ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز ئۇكىسىغا بولغان مېھرىبانلىقىنى باشقا قېرىنداشلىرىغا قارىغاندا ئارتۇقچە ئىزھار قىلىشى ئۈچۈن اللە نىڭ ئىزنى بىلەن مەيدانغا چىقىرىلغان. بۇنى اللە تائالانىڭ: ﴿بىز يۈسۈفكە مۇشۇ تەدبىرنى كۆرسەتتۇق، (مىسىر) پادىشاھىنىڭ قانۇنى بويىچە يۈسۈف ئۇكىسىنى ئېلىپ قالالمايتى، لېكىن اللە ئۇنىڭ شۇنداق قىلىشىنى خالىدى﴾[2] دېگەن سۆزى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ[3].

ئىمام ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ قارىشىمچە، زاكاتنى ساقىت قىلىش ھىيلىسىگە ۋە دېدەكنى پاكلاش ھىيلىسىگە ئوخشاش، شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن بىرەر ھۆكۈمنى ئەمەلدىن قالدۇرىدىغان ھەرقانداق ھىيلىنى ئىشلىتىش قوبۇل قىلىنمايدۇ. مانا بۇ، بۇ مەسىلىدىكى ئوتتۇرھال يولدۇر. بەزى ئۆلىمالار ھىيلە ئىشلىتىشنى شەرتسىز دۇرۇس قىلغان. يەنە بەزىلەر ئۇنى شەرتسىز دۇرۇس قىلمىغان.»[4]

ئالتىنچى ھۆكۈم

اللە تائالانىڭ قىلغان ئىشلىرىدا پايدا ـ مەنپەئەت كۆزلىنەمدۇ؟

ئىمام فەخرۇددىن رازى (اللە ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى اللە تائالانىڭ قىلغان ئىشلىرىنىڭ پايدا ـ مەنپەئەت ياكى زىيان بىلەن ئىللەتلەشتۈرۈلۈشتىن پاك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ﴿اللە نىڭ قىلغانلىرىدىن سوئال ـــ سوراق قىلىنمايدۇ، ئۇلاردىن سوئال ـــ سوراق قىلىنىدۇ﴾[5].
چۈنكى ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ھېچ گۇناھ قىلمىغان بولۇپ، گەرچە كاتتا ساۋابقا ئېرىشىش ئۈچۈن سىنالغان بولسىمۇ، گۇناھ قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن سىنالغان ئەمەس. اللە تائالا ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا ئەنە شۇنداق دەرت ـ ئەلەملەرنى ۋە ئېغىر كېسەللەرنى بەرمەي تۇرۇپمۇ، ئۇنى ھەرقانداق ياخشىلىققا ئېرىشتۈرۈشكە قادىردۇر. شۇنداق بولغاندا شۇ ئېغىر كېسەللەر ۋە بالالارنىڭ پايدىسى قالمايدۇ. مانا بۇ ناھايىتى ئوچۇق ۋە ئېنىق بولغان ھەقىقەتنى كۆرسىتىپ بېرىدۇكى، اللە تائالا قىلغانلىرىدىن سورالمايدۇ.»[6]

يەتتىنچى ھۆكۈم

---

[1] سۈرە يۈسۈف، 70 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە يۈسۈف، 76 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ئىمام ئىبنى تەيمىيەنىڭ «ئەئلامۇل مۇۋەققىئىين» ناملىق كىتابىغا قاراڭ. ئۇ بۇ مەۋزۇدا ناھايىتى ياخشى توختالغان.
[4] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 23 ـ جىلد، 209 ـ بەت.
[5] سۈرە ئەنبىيا، 23 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[6] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 7 ـ جىلد، 208 ـ بەتتىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

قەسەمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئەۋزەلمۇ ياكى ئۇنىڭدىن كەففارەت بېرىپ قۇتۇلۇش ئەۋزەلمۇ؟

ئايەتى كەرىم قەسەمنى گۇناھ بولىدىغان ئىش بولمىسىلا ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ كەففارەت بېرىشتىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئىبنى تەيمىيە (اللە ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «كەففارەت بېرىش ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ھۆكۈم قىلىپ بېكىتىلمىگەن. ئۇنداق بولمىسا ئىدى، اللە تائالا ئۇنى ئەلۋەتتە كەففارەت بېرىشكە بۇيرۇيتتى.» ئىبنۇل ئەرەبىمۇ ئۇنىڭدىن ئىلگىرى شۇنداق بايان قىلغان.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ: ئۇلارنىڭ شەرىئىتىدە كەففارەت بېرىش ھۆكمى بەلگىلەنمىگەن ئىدى دېگەن سۆزى توغرا ئەمەس. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام بېشىغا كەلگەن بالا ئىچىدە 18 يىل قالدۇ. ئىبنى شىھاب رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككى ھەمراھى ئۇنىڭغا: سەن ھېچكىم قىلىپ باقمىغان چوڭ گۇناھنى قىلغان ئوخشايسەن، دەيدۇ. ئەييۇب ئەلەيھىسسالام: سىلەرنىڭ نېمە دەۋاتقىنىڭلارنى مەن بىلەلمىدىم. پەرۋەردىگارىم بىلىدۇكى، مەن پەقەت جېدەللىشىۋاتقان ئىككى ئادەمنىڭ ياكى بىرقانچە ئادەمنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن ئىدىم. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى اللە نىڭ نامى بىلەن قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ جېدەللىشىۋاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئائىلەمگە قايتىپ بېرىپ ئۇلارنىڭ ئىچكەن قەسەملىرىنىڭ نامىدا كەففارەت بەرمەكچى بولدۇم. مەن ھېچكىمنىڭ اللە نى تىلغا ئېلىپ گۇناھكار بولۇپ قالماسلىقىنى، اللە نى پەقەت ھەق ئىشتا تىلغا ئېلىشنىڭ لازىملىقىنى كۆزلىگەن ئىدىم، دەيدۇ. ئاندىن پەرۋەردىگارىغا: ﴿ھەقىقەتەن مېنى بالا (يەنى قاتتىق كېسەل) ئورىۋالدى، سەن ئەڭ مەرھەمەتلىكسەن﴾[1] دەپ دۇئا قىلىدۇ...

بۇ ھەدىس ھەقىقەتەن كەففارەتنىڭ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىدە بارلىقىنى، كىمكى باشقا بىرىنىڭ نامىدا ئۇنىڭ ئىزنىسىز كەففارەت بەرسە، ئۇنىڭغا يۈكلەنگەن ۋاجىپنى ئادا قىلغانلىق بولىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ گەردىنىدىن كەففارەتنىڭ ساقىت بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.»[2]

ئايەتلەر كۆرسەتكەن ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ اللە تائالا پەيغەمبىرى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن بالالار ئۇنىڭ ئىمانىنى سىناش ۋە ئۇنىڭ دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن بولغان.

[1] سۈرە ئەنبىيا، 83 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 15 ـ جىلد، 215 ـ بەت.

www.munber.org

2 ـ ئىنسان بۇ دۇنيادا ئىمانغا چۇشلۇق سىنىلىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەرلەر ئېغىر سىناقلارغا دۇچ كېلىدۇ.

3 ـ الله تائالاغا زارلىنىش ۋە ئۇنىڭغا شكايەت قىلىش ماختاشقا تېگىشلىك سەۋرنىڭ دەرىجىسى بىلەن زىت كېلىپ قالمايدۇ.

4 ـ الله تائالا كەمبەغەللىك بىلەن سىنىغاندەك، بايلىق بىلەنمۇ سىنايدۇ. مۆمىن كەڭرىچىلىكتىمۇ، قىيىنچىلىقتىمۇ الله قا شۈكۈر قىلىدۇ.

5 ـ ئەگەر ئىنسان الله دىن قورقسا، الله ئۇنىڭغا ئىشلىرىدا، خۇددى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا قىلغاندەك، چىقىش يولى قىلىپ بېرىدۇ.

6 ـ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى سەۋرچان بولغانلىقى ئۈچۈن الله ئۇنى مۇكاپاتلاپ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا ئۇنى يۈز تال چىۋىق بىلەن بىرنى ئۇرۇشقا پەتىۋا بەردى.

7 ـ ھىيلە ئىشلىتىش ھەقنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ياكى شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىدىن بىرەر ھۆكۈمگە بۇزغۇنچىلىق قىلىش ئۈچۈنلا بولمىسا، دۇرۇس بولىدۇ.

8 ـ ئىنسان قەسىمگە ئەمەل قىلىشى كېرەك، ئەگەر بۇ يەردە بىرەر مەنپەئەت بولسا، ئۇنى بۇزۇپ، كەففارەت بېرىش ئۇنىڭغا ئەمەل قىلغاندىن ياخشىدۇر.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ ئالىي بەلگىلىمىلىرى ۋە يۈكسەك تەلىم ـ تەربىيىلىرى بىلەن ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە پۈتۈن ۋەزىيەتلىرىدە ۋە ئەھۋاللىرىدا ئادىل ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن نازىل بولغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھەرقانداق ئىشقا ئادىل بىر ھۆكۈم بېرىدۇ. ھۆكۈملىرى ۋە شەرىئەت بەلگىلىمىرىدە ئىنسانلارنىڭ پايدا ـ مەنپەئەتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئىنسانلار تەبىئىتىنىڭ ھەر خىل بولۇشىغىمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدۇ. الله تائالا ئەرگە ئايالىنى ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلغاندا، ھەممىدىن بۇرۇن بۇ ئۇرۇشنىڭ قاتتىق بولماسلىقىدىن، ئەدەپلەش ۋە تەنبىھ بېرىش چەك ـ چېگرىسىدىن ھالقىپ كەتمەسلىكىدىن ئىبارەت بەلگىلىمە ئىچىدە بولۇش شەرتى بىلەن رۇخسەت قىلىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئايالىنى ئۇرۇش ياخشى ئىش ھېسابلانمايدۇ. ئايالىنى ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنىشىنىڭ ھېكمىتى تاياقتا ئادەتلىنىپ قالغان ۋە تاياق سايىسىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن، پەقەت ئۇرۇش بىلەنلا ئادەم قىلىش مۇمكىن بولغان مەخسۇس ئاياللاردا ناھايىتى روشەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. شۇڭا الله تائالا ئاياللارنى ئۇرۇشقا رۇخسەت قىلغان.

ئىسلام شەھىدى سەييىد قۇتۇب «فىي زىلالىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قاتتىق سىنالغانلىقى ۋە ئۇنىڭ سەۋر قىلغانلىقى كەڭ

تارقىغان مەشھۇر بىر مەسىلە بولۇپ، سىناق ۋە سەۋر ئۈچۈن مىسال قىلىنىدۇ. لېكىن ئۇ بەنى ئىسرائىلغا ئائىت قىسسىلەر بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن بولۇپ، بۇ قىسسىلەر ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى كۆمۈۋالغان. بۇ قىسسىدىكى ئىشەنچلىك چەك ـ چېگرا شۇكى، قۇرئان كەرىم كۆرسەتكەندەك، ئەييۇب ئەلەيھىسسالام ياخشى، اللە قا تەۋبە بىلەن بەك يۈزلىنىدىغان بەندە ئىدى. اللە تائالا ئۇنى ئېغىر سىناقلار بىلەن سىنايدۇ. ئۇ گۈزەل بىر رەۋىشتە سەۋر قىلىدۇ. ئۇنىڭ مال ـ مۈلكى، ئائىلىسى ۋە سالامەتلىكىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ قېلىش بىلەن سىنالغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. لېكىن ئۇ پەرۋەردىگارى بىلەن بولغان ئۈزۈلمەس ئالاقىسى، قەتئىي ئىشەنچىسى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىگە تەقسىم قىلغان نەرسىگە قانائەت قىلىشى بىلەن ھايات سۈرىدۇ. شەيتان: اللە ئەييۇبنى ياخشى كۆرگەن بولسا ئىدى، ئۇنىڭغا بۇ بالالارنى بەرمىگەن بولاتتى دەپ، ئۇنىڭ ئايالى قوشۇلۇپ ئۇنىڭغا ۋاپادارلىق قىلىۋاتقان ئاز بىر قىسىم سەمىمىي دوستلىرىنى ۋەسۋەسىگە سالىدۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا بۇ سۆزلەرنى قىلىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىگە كېسەل ۋە بالالارنىڭ ئەزىيىتىدىنمۇ قاتتىق ئەزىيەت بېرىدۇ. ئۇنىڭ ئايالى ئۇنىڭغا بۇ ۋەسۋەسىلەردىن بىر قىسمىنى سۆزلىگەندە، ئۇ، ئەگەر اللە ئۆزىگە شىپالىق بەرسە ئايالىنى چوقۇم ئۇرۇشقا قەسەم ئىچىپ مۇئەييەن سان بەلگىلەيدۇ. ئېيتىلىشچە يۈز قامچا ئۇرماقچى بولغان.

شۇ چاغدىلا ئەييۇب ئەلەيھىسسالام شەيتاننىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىدىن، ئۆزىنىڭ سەمىمىي دوستلىرىغا شەيتان ئارىلىشىپ كۆڭلىگە ئەنە شۇنداق ئازابلارنى سالغانلىقىدىن شىكايەت قىلىپ پەرۋەردىگارىغا يۈزلىنىدۇ: ﴿شەيتان ماڭا ھەقىقەتەن جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئازاب يەتكۈزدى﴾. ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ راستچىللىقى، سەۋرچانلىقى، شەيتاننىڭ ئورۇنۇشلىرىدىن ۋە ئەزىيەت يەتكۈزۈشلىرىدىن نەپرەتلىنىشى ھەقىقىي تۈردە ئىسپاتلانغانلىقى ئۈچۈن اللە تائالا ئۇنى ئۆز رەھمىتى ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇنىڭغا بەرگەن سىناقلارنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ، ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدۇ. ئۇنى پۇتى بىلەن يەرگە تېپىشكە بۇيرۇيدۇ. يەردىن سۇغۇق سۇلۇق بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقىدۇ. ئۇ شۇ سۇدا يۇيۇنىدۇ. ئۇنىڭدىن ئىچىدۇ. كېسىلى شىپا تېپىپ ساقىيىدۇ. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇنىڭغا: «پۇتۇڭ بىلەن يەرنى تەپكىن» دېدۇق، ئۇ پۇتى بىلەن يەرنى تېپىۋىدى، سۇزۇك بىر بۇلاق ئېتىلىپ چىقتى. (بىز ئۇنىڭغا) «بۇ يۇيۇنسىمۇ بولىدىغان، ئىچسىمۇ بولىدىغان سوغۇق سۇدۇر» (دېدۇق). بىز ئۇنىڭ (كېسەل ۋاقتىدا ھادىسىگە ئۇچراپ يوق بولغان) ئەھلى ـ ئەۋلادىنى (يېڭىدىن) بەردۇق، ئۇلار بىلەن بىللە بىر باراۋەر ئارتۇق بەردۇق، (بۇ) بىزنىڭ نازىل قىلغان رەھمىتىمىزدۇر، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر﴾.

بەزى رىۋايەتلەر: «شەك ـ شۈبھىسىزكى اللە ئۇنىڭغا ئوغۇللىرىنى تىرىلدۈرۈپ بەردى ۋە بىر ھەسسە كۆپ پەرزەنت بەردى» دەيدۇ. لېكىن بۇ رىۋايەتتە اللە نىڭ ئۇنىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئوغۇللىرىنى تىرىلدۈرۈپ بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان كەسكىن دەلىل يوق. ئۇنىڭ مەنىسى ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ سالامەتلىكىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى بىلەن اللە

www.munber.org

نىڭ ئۇنىڭغا نىسبەتەن يوق كىشىلەرگە ئوخشاش بولۇپ كەتكەن ئوغۇللىرىنى قايتۇرۇپ بەرگەنلىكىنى، الله نىڭ ئۇنىڭغا تىخمۇ كۆپ نېمەت ۋە مەرھەمەت ئاتا قىلىشىنى، ئەقىل ـ ئىدراك ئىگىلىرى ئۈچۈن ۋەز ـ نەسىھەت بولۇشقا پايدىلىق بولغان ئىشلارغا تېخمۇ ئەھمىيەت بېرىشىنى ئىرادە قىلىپ، بۇرۇنقى ئوغۇللىرىغا ئۇلاردىن باشقا پەرزەنتلەرنى قوشۇپ رىزىق قىلىپ بەرگەنلىكىنى كۆرسىتىشىمۇ مۇمكىن. مۇھىمى، بۇ قىسسىنى بايان قىلىشتىن مەقسەت الله نىڭ ئېغىر سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن، ئاندىن ئۇ سىناقلارغا سەۋر قىلغان، الله نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا رازى بولغان بەندىلىرىگە الله نىڭ ئاتا قىلىدىغان پەزلى ۋە مەرھەمىتىنى تەسۋىرلەپ بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالىنى ئۇرۇش ئۈچۈن قىلغان قەسىمىگە كەلسەك، ئۇنى باققان، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن بالالارغا ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن تارتقان ئەزىيەتلەرگە سەۋر قىلغان ئايالىغا الله مەرھەمەت قىلىپ، ئەييۇب ئەلەيھىسسالامنى ئۆزى بەلگىلىگەن سانغا تەڭ بىر تۇتام چىۋىق ئېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ئايالىنى بىرنى ئۇرۇشقا. شۇ ئارقىلىق قەسىمىگە ئەمەل قىلىشقا، ئۇنى بۇزماسلىققا يوليورۇپ: ﴿قولۇڭ بىلەن بىر باغلام چۆپنى ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن (ئايالىڭنى) ئۇرغىن. قەسىمىڭنى بۇزمىغىن﴾ دېگەن.

بۇ ئاسانلىق ۋە ئەنە شۇ كاتتا نېمەتلەر بولسا، الله نىڭ ئەييۇب ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ بالالارغا سەۋر قىلغانلىقى، الله قا ئەڭ گۈزەل رەۋىشتە ئىتائەت ۋە ئىلتىجا قىلغانلىقى ئۈچۈن بەرگەن مۇكاپاتىدۇر. ﴿بىز ئەييۇبنى ھەقىقەتەن سەۋرچان بايقىدۇق، ئۇ نېمىدېگەن ئوبدان بەندە! ھەقىقەتەن ئۇ (الله غا) تەۋبە بىلەن يۈزلەنگۈچىدۇر﴾ »[1].

[1] سەييىد قۇتۇبنىڭ «في ظلال القرآن» ناملىق تەپسىرى، 23 ـ جىلد، 101 ـــ 103 ـ بەتكىچە.